

Vabariigi Valitsuse määruse
„Alliku looduskaitseala moodustamine ja kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse (edaspidi ka *LKS*) § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega muudetakse olemasoleva kaitstava loodusobjekti Alliku liigikaitseala kaitsekorda, moodustatakse Alliku looduskaitseala (edaspidi *kaitseala*) ja kehtestatakse uus kaitse-eeskiri.

Kaitseala asub Viljandi maakonnas Mulgi vallas Lilli külas.

Kaitseala territoorium on olnud kaitse all alates 1992. aastast, kui Viljandi Maakonnavalitsuse 9. novembri 1992. a määrusega nr 413 „Looduskaitse korraldus Viljandi maakonnas” moodustati Alliku must-toonekure kaitseala. Tegemist on vana kaitsekorraga alaga, millel puudub looduskaitseseaduse kohane kaitse-eeskiri, alal kehtib looduskaitseseaduse järgne piiranguvööndi režiim.

Vastavalt LKS § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni kehtestatakse looduskaitseseaduse alusel uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid Alliku liigikaitseala põhjal moodustatakse Alliku looduskaitseala sealsete metsakoosluste kaitseks.

Eelnõukohase määrusega muudetakse LKS § 13 lõike 1 alusel olemasolev uuendamata kaitsekorraga liigikaitseala looduskaitsealaks, muudetakse kaitseala kaitse-eesmärke ja kaitsekorda. Muudatused on tingitud vajadusest tagada väärtuslike metsakoosluste kaitse ja viia kaitsekord kooskõlla kehtivate õigusaktidega. Kaitseala laiendatakse ja välispiiri korrigeeritakse vastavalt uuenenud kaardimaterjalile ja nii, et kaitseala jääb edaspidi kogu ulatuses ainult riigimaa katastriüksusele. Olemasolevas kaitsealast arvatakse välja Kaitseliidu lasketiiru katastriüksus ja eramaad.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo kaitse planeerimise spetsialist Meelis Suurkask (tel 516 4997, e-post meelis.suurkask@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust, looduskaitseseadusele vastavust ja seletuskirja nõuetekohast vormistust on kontrollinud looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo juhtivspetsialist Eleri Laidma (tel 5304 7558, e-post eleri.laidma@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna jurist Reelika Metshein (tel 5697 7994, e-post reelika.metshein@keskkonnaamet.ee). Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson, (tel 626 2880, e-post marika.erikson@envir.ee). Keeleliselt on toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse-eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala eesmärk on kaitsta, säilitada ja taastada väärtuslikke metsakooslusi, säilitada piirkonnale iseloomulik maastikuilme, kaitsta kaitsealuste liikide elupaiku ja mägralinnakut.

Vastavalt LKS §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus. Alliku looduskaitseala kaitse all olemise eelduseks on eesmärgiks seatud väärtuste ohustatus ja haruldus ning nende teaduslik ja esteetiline väärtus.

Väärtuste kirjeldus ja ohutegurid

Metsakooslused

Eesti pindalast moodustab metsamaa poole (ligikaudu 2,3 miljonit ha, KAUR 2018), olles seega üks riigi suurimaid väärtusi. Eesti metsanduse arengukava (aastani 2020) eesmärk on parandada rangelt kaitstava metsamaa tüpoloogilist esinduslikkust, nii et see teeniks strateegilist eesmärki „Metsade kui elu- ja looduskeskkonna säilimine on tagatud”.

Range kaitse all oleva metsamaa pindala suurendamine on oluline, kuna metsade majandamine mõjutab tuhandeid omamaiseid metsades elutsevaid liike. Osale liikidele mõjub metsade majandamine halvasti, kuna vanade metsade osakaal on hakanud vähenema, metsamaastik on killustunud ning kadumas on sobilikud elupaigad ja võimalused ümberasumiseks.

Ohustatumad on laane-, salu- ja soovikumetsa kooslused, mis paistavad silma suure liigirikkusega. Viljakal pinnasel kasvavad metsad on suurema tootlikkusega ja seetõttu on majanduslik huvi nende vastu suurem (majandatakse rohkem).

A. Lõhmuse Eesti rangelt kaitstavate metsade tüpoloogilise analüüsi (2016. a) tulemusel selgus, et metsanduse arengukavaga seatud eesmärgi täitmiseks on vaja täiendavalt kaitse alla võtta ehk range kaitse esinduslikkust tõsta eelkõige salu- ja laanemetsade tüüpi kuuluvate metsade osas. Tüpoloogilise esinduslikkuse ja tüübipõhiste vajakute kontseptsioonide aluseks oli põhimõte, et metsade range kaitse tagaks Eestis vanadele (vähemalt 100-aastased) metsadele iseloomuliku elustiku säilimise.

Kaitseala pindalast 99% moodustavad metsakooslused. Kaitseala metsadest on 85% laanemetsad, 6% salumetsad, 6% soovikumetsad, 2% palumetsad ja 1% kõdusoometsad. Laane-, salu- ja soovikumetsa tüübirühm moodustab kokku 97% (82,4 ha) kaitseala metsamaa pindalast. Looduskaitsealal suure väärtusega on kaitsealal kasvavad kõrge vanusega metsakooslused. Metsaregistri andmetel on kaitseala metsade keskmine vanus 70 aastat. Üle 100-aastast metsa on kokku 16 ha, s.o 19% kaitseala metsamaa pindalast. Vanemate puistudega metsaeraldiste vanus ulatub 130 aastani. Valmiva ja küpse metsa osakaal metsamaa pindalast on 40%. Valitsevad puuliigid on mänd, kuusk ja kask. Väikeste gruppidenä lisandub haaba ja lehist. Alusmetsas leidub pärna, tamme ja vahtrat.

Metsaökosüsteemil on oluline roll ka liigilise mitmekesisuse hoidjana. Kuna väljakujunenud metsakooslustes on üldjuhul liikide mitmekesisus noorte ja keskealiste metsadega võrreldes suurem, on vanad metsakooslused väärtuslikumad. Vanades metsades leidub hulk liike, mis

inimtegevuse tulemusena hävivad, kuid millel on oluline roll metsa aineringes: puitu lagundavad seened, putukad, samblad, samblikud jt (Laas, E. jt. 2011. Metsamajanduse alused). Teatud liikide säilimine sõltub suurel määral vanade ja suuremõõtmeliste puude olemasolust. Kui metsa ei majandata, kasvavad puud vanuseni, mis ületab tunduvalt tulundusmetsa puude vanuse. Vanade, surevate ja surnud puude eluvormid, nišid ja struktuur on märkimisväärselt mitmekesisem noorte puude omast. Enamik metsade taime- ja loomaliike on kohastunud või isegi spetsialiseerunud metsade arengu hilisemates staadiumides kujunevatele elupaikadele (Andersson, L. jt. 2003. Vääriselupaikade inventuur Eestis 1999–2002).

Vanad metsakooslused (vähemalt 100-aastased) on Eestis ohustatud ja haruldased, kuna intensiivse metsamajandusega on vanade metsade pindala järjest vähenenud (vanuse nihkumine nooremate metsade poole). Vanade metsakoosluste säilitamine on eriti oluline, kuna need pakuvad elupaika väga paljudele liikidele, sealhulgas majandustegevuse ja häirimise suhtes tundlikele liikidele. Metsakooslusi ohustab metsade liigne raiumine ja tormikahjustused.

Looduse mitmekesisus, looma- ja linnuliigid

Kaitsealal on registreeritud 28 loomaliiki, lisaks elab alal tõenäoliselt paar nahkhiireliiki. Kaitseala tiikides elavad näiteks harilik kärnkonn (*Bufo bufo*), tiigikonn (*Rana lessonae*), rabakonn (*Rana arvalis*), rohukonn (*Rana temporaria*) ja tähnikvesilik (*Triturus vulgaris*). Kaitseala metsades elavad näiteks arusisalik (*Zootoca vivipara*), vaskuss (*Anguis fragilis*), harilik nastik (*Natrix natrix*), harilik rästik (*Vipera berus*), tuhkur (*Mustela putorius*), metsnugis (*Martes martes*) ja mäger (*Meles meles*). Kaitsealal on tegutsenud ilves (*Lynx lynx*), punahirv (*Cervus elaphus*) ja metssiga (*Sus scrofa*). Lisaks on kaitseala väärtuseks kaks alal tegutsevat mägralinnakut. Üks mägralinnakutest on tegutsenud aastakümneid. Eelmise sajandi lõpukümnendil sai mägralinnak metsatööde tõttu kahjustada ning oli mitu aastat asustamata, kuid viimasel aastakümnel on linnakut usinasti korrastatud ja regulaarselt kasutatud. Paari viimase aasta jooksul on vanemast linnakust umbes 200 m kaugusele asustatud uus 3 uruavaga linnak. 2020. aasta suvel oli märgata kahes kohas uute urgude kaevamist.

Mäger elab urgudes, mida aastakümneid kasutades võivad moodustuda suured mägralinnakud. Uruavade arv oleneb sellest, kui kaua on linnak kasutusel olnud. Linnakute rajamiseks sobilikke paiku pole palju. Mäger saab urge teha vaid sinna, kus on põhjavesi võimalikult sügaval ja kuhu ei kogune pinnavett. Mäger eelistab liigirikkaid segametsi, kuid urge on leitud ka kuivadest männikutest ja isegi rabasaartelt. Mägralinnaku toimimist ohustavad metsatööd, eriti lageraie.

Kaitsealal on registreeritud 41 linnuliiki. Valdavalt on tegemist üldlevinud linnuliikidega. Kaitsealustest linnuliikidest elab kaitsealal 11 III kaitsekategooria liiki: laanepüü (*Bonasa bonasia*), öösorr (*Caprimulgus europaeus*), tamme-kirjurähn (*Dendrocopos medius*), väike-kirjurähn (*Dendrocopos minor*), musträhn (*Dryocopus martius*), hallpea-rähn (*Picus canus*), väänkael (*Jynx torquilla*), väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*), värbkakk (*Glaucidium passerinum*), kodukakk (*Strix aluco*) ja händkakk (*Strix uralensis*). Märkimisväärne on laanepüü asurkond, mis koosneb 5–6 kanast.

Taimestiku-uuringuid ei ole kaitsealal tehtud, kuid on teada, et kaitsealal kasvavad III kaitsekategooria taimeliigid, nagu harilik tähk-rapuntsel (*Phyteuma spicatum*) ja kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*).

Eespool nimetatud kaitsealuseid liike eraldi kaitse-eesmärgina ei nimetata, kuna eesmärgiks seatavate metsakoosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab kaudselt ka nende liikide kaitse. See tähendab, et kaitsekorra väljatöötamisel on lähtutud metsakoosluste ökoloogilistest

nõudlustest. Seeläbi tagatakse kaitse kõikidele liikidele, kelle elupaigaks on kaitse-eesmärgiks olev kooslus. Kaitseala kaitse-eesmärgiks on seatud salu-, laane- ja soovikumetsa kooslused, mille kaitse jaoks on tegemist esindusliku ja soodsa seisundi säilitamiseks olulise alaga. Kaitse-eeskirjas sätestatud kaalutusõiguse teostamisel sisustatakse kaitsealuste liikide kaitset (LKS § 14 lõige 2) LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse kaudu. Teiste sõnadega tuleb nende liikide puhul kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevusteks ja kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud tegevusteks nõusolekut andes arvestada, et kavandatud tegevus ei oleks vastuolus LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse põhimõtetega. Isendikaitse väldib konkreetsete isendite surmamist, kahjustamist ja hävitamist, kuid ei taga nende liikide elupaikade säilimist sellises mahus, et oleks tagatud nende liikide püsiv pikaajaline säilimine nende levikualal. Nende liikide korral tuleb arvestada, et kaitseala valitseja võib, tuginedes LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse sätetele, seada lisaks kaitse-eeskirjas esitatud piirangutele liigispetsiifilisi tingimusi, mis on vajalikud isendikaitseks.

Ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus

Vaheldusrikas pinnamood

Alliku looduskaitseala asub Sakala kõrgustiku lõunaosa äärealal, kus pinnamoodi iseloomustavad kruusast ja liivast mõhnastikud ning nende vahel paiknevad niiskemad lohud ja veesilmad. Kõige vaheldusrikkam on pinnamood kaitseala lõunaosas, kus künkad vahelduvad suhteliselt järsunõlvaliste orgudega. Kaitseala kõrgem punkt on 118 m üle merepinna ja madalaim punkt 93,5 m. Kõrguste vahe kaitsealal ulatub ligikaudu 25 m. Kaitseala põhjaosa on suhteliselt tasasem. Vaheldusrikas pinnamood pakub kasvukohti erineva nõudlusega taimekooslustele ning on eelduseks vaheldusrikaste ja liigirikaste koosluste kujunemiseks.

Kaitseala peamiseks kaitse-eesmärgiks on metsakoosluste kaitse. Nimetatud kaitse-eesmärgi saavutamine on tihedalt seotud maastiku ja pinnavormide kaitsega ning nende säilitamisega. Vaheldusrikas pinnavorm tagab erinevad kasvutingimused ja soodustab koosluste liigirikkuse suurenemist ning vastupidavust keskkonnamuutustele.

Rekreatsiooniala

Alliku looduskaitseala on olnud traditsiooniliselt oluline loodusretkede ja koolituste koht. Kaitseala servas asub Lilli Looduskool, kus korraldatakse kaitsealale retki looduse tundmaõppimiseks, metsloomade ja lindude jälgimiseks ning looduse tunnetamiseks. Kaitsealal asub Lilli looduse õpperada, mis kulgeb läbi vaheldusrikka maastiku ja erinevate metsakasvukohatüüpide ning erineva vanusega metsade. Kui külastajatel on kannatust ja vedamist, siis võib märgata mäkrade tegutsemist ja nende tegutsemisjälgi. Lilli Looduskool on maakonnas tuntud loodusharidust edendav asutus ning teeb tänuväärset tööd looduse tutvustamisel ja loodushoiu propageerimisel.

2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Alliku looduskaitseala on 1992. aastast kaitse all olnud ala. Kaitsealal on oluline tähtsus metsakoosluste, looduse mitmekesisuse ja piirkonna omapärase vaheldusrikka maastiku säilimisel ning säästva puhkemajanduse ja tasakaalustatud keskkonnakasutuse edendamisel. Metsanduse arengukava aastateks 2011–2020 on seadnud muu hulgas eesmärgi parandada metsade range kaitse tüpoloogilist esindatust. Selle tagamiseks moodustatakse Alliku

liigikaitseala põhjal Alliku looduskaitseala, et kaitsta sealseid laane-, salu- ja soovikumetsasid. Alliku looduskaitseala moodustamisega vähendatakse laane- ja salumetsade kaitsevajakut.

Kaitseala territooriumist moodustavad metsakooslused 99%. Alliku looduskaitsealal on laanemetsad levinud 73 ha, salumetsad 5 ha, soovikumetsad 5 ha ja palumetsad 2 ha suurusel alal. Puistu keskmine vanus on 70 aastat ja üle 100-aastase metsa osakaal on 19% metsamaa pindalast.

Ala on jätkuvalt puhkemajanduslikus kasutuses ning kuna eelmises peatükis mainitud ohutegurid on endiselt aktuaalsed, siis on otstarbekas kaitset jätkata. Peaasjalikult nii raiete kui ka ehitustegevuse ja kaevandamise negatiivse mõju ärahoidmiseks pole tõhusamat viisi kui kaitse jätkamine. Tegemist ei ole uue kaitsealuse territooriumiga, vaid vana kaitsekorraga alale optimaalse kaitsekorra ja looduses jälgitava piiri kehtestamisega. Kaitse-eesmärgiks olevate metsakoosluste ja kaitsealuste liikide soodsat seisundit ei ole võimalik tagada piiranguvööndi režiimis, sest piiranguvööndis (kus on lubatud majandustegevus) ei ole võimalik tagada metsakoosluste puutumatut arengut, mis on vajalik koosluste ja neile omaste liikide (sealhulgas vanametsaliikide) soodsaks seisundiks. Puutumatust saab tagada vaid sihtkaitsevööndis. Lisaväärtusena on kaitsealal aastakümneid asunud elujõuline mägralinnak.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

Kaitseala tüübiks on valitud looduskaitseala, kuna kaitseala peamine kaitse-eesmärk on vanade väärtuslike metsade ja neile iseloomuliku elustiku mitmekesisuse säilitamine. Looduskaitseseaduse § 27 kohaselt moodustatakse looduse säilitamiseks, kaitsmiseks, taastamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks looduskaitseala.

Hoiuala moodustatakse loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku soodsa seisundi tagamiseks. Hoiuala kaitsekord ei võimalda mitme vajaliku piirangu rakendamist (nt ehitamine, metsade majandamine), mistõttu ei ole hoiuala sobiv. Püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi, mistõttu see ei sobi metsakoosluste kaitseks.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välis- ja vööndi piir

Kaitseala piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et kaitsealasse on hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (ojad ja jõed, teed, metsa-põllu kõlvikupiirid, mõõdistatud maaüksused). Kaitseala piir on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaarti (mõõtkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Alliku looduskaitseala välispiiri korrigeeritakse võrreldes olemasoleva Alliku liigikaitseala piiriga vastavalt uuenenud kaardimaterjalile ja nii, et kaitseala jääks kogu ulatuses riigimaa katastriüksusele. Vana kaitseala pindala on 74,4 ha (EELIS), pärast välispiiri korrigeerimist on kaitseala pindala 85,8 ha. Kaitseala muutub 11,4 ha suuremaks. Välispiir kulgeb kaitseala piiriks oleva metsasihi, oja ja kraavi kaitsealapoolses servas (eelmine piir kulges mööda metsasihi, oja, kraavi telgjoont ja kohati mööda metsaeraldiste piiri). Olemasolevast kaitsealast arvatakse välja Kaitsealiidu lasketiiru katastriüksus ja eramaade servaribad.

Kaitseala välispiir kulgeb kaitseala kirdenurgast päripäeva mööda metsasihi kaitsealapoolset serva kuni metsateeni (Kanepi tee). Sealt edasi mööda Kanepi tee kaitsealapoolset serva kuni ristumiseni pinnasteega. Edasi kulgeb piir edela poole mööda pinnastee kaitsealapoolset serva kuni riigimaa katastriüksuse 60002:002:0054 piirini. Edasi kulgeb piir piki katastriüksuse 6002:002:0054 piiri (peaaegu ringiratast ümber kaitseala) kuni Lõpi teeni. Sealt edasi kulgeb piir mööda Lõpi tee kaitsealapoolset serva ja edasi tee servas oleva kraavi kaitsealapoolset serva kuni piirikirjelduse alguspunkti.

Vastavalt eelnõukohasele kaitse-eeskirjale on kaitseala tsoneeritud üheks Alliku sihtkaitsevööndiks. Sihtkaitsevööndi piir ühtib kaitseala välispiiriga.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal leiduvaid loodusväärtusi (keskkonnaregister) ja Keskkonnaameti looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo spetsialistide välitöödel saadud infot. Alliku looduskaitseala moodustatakse Alliku liigikaitseala põhjal. Alliku liigikaitseala on vana kaitsekorraga ala, millel puudub looduskaitseaduse kohane kaitse-eeskiri, alal kehtib looduskaitseadusejärgne piiranguvööndi režiim. Olemasolevat kaitseala välispiiri korrigeeritakse uuenenud kaardimaterjali kohaselt ja täpsustatakse kaitse-eesmärke. Looduskaitseala moodustamine tagab sealsete laane-, salu- ja soovikumetsade säilimise ja looduskaitseala moodustamisega vähendatakse laane- ja salumetsade kaitsevajakut. Määrusega kehtestatakse kaitse all olevale alale kehtivate õigusaktide kohane kaitsekord.

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal leiduvate elupaikade ja liikide soodsa seisundi ja maastiku säilimise ning on proportsionaalne saavutatavale efektile. Leebem kaitseréžiim seaks ohtu kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamise ja kaitseväärtuste säilimise.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (Eesti Vabariigi põhiseaduse, edaspidi PS, § 32). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on PS §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb PS §-st 53. Tulenevalt PS §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja looduskaitseaduse alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiolemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Seda eesmärki saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala moodustamine ja loodusväärtusi kahjustavatele tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk.

Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Vastavalt kaitsekorra eripärale, majandustegevuse piiramise astmele ja asukohale on kaitseala tsoneeritud ühte Alliku sihtkaitsevööndisse.

Looduskaitseala moodustamisega ja kaitse-eeskirja kehtestamisega tunnistatakse määrusega kehtetuks Viljandi Maakonnaavalitsuse 9. novembri 1992. a määruse nr 413 „Looduskaitse korraldus Viljandi maakonnas” lisa 4 „Riikliku kaitse all olevate objektide nimekiri” punkt 6 (Alliku must-toonekure kaitseala).

Käesolev kaitse-eeskiri ei reguleeri pilliroo ega adru varumist, ujuvvahenditega sõitmist ja kalapüüki, kuna kaitsealal ei ole adru ega pilliroogu ning puuduvad veekogud, kus ujuvvahendiga sõita ja püüda kala. Samuti ei reguleerita kaitse-eeskirjaga lautri ja paadisilla püstitamist või laiendamist, kuna lauter on merre ulatuvate kiviridadega ääristatud paatide randumiskoht, mida on võimalik rajada ainult mereranda, ning kaitsealal puuduvad veekogud, kuhu rajada paadisilda.

2.5.2. Sihtkaitsevööndi kaitsekord

2.5.2.1. Lubatud tegevused

Kaitse-eeskirja kohaselt on inimestel lubatud kaitsealal viibida ning korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi. Inimeste liikumist ja loodusandide kasutamist pole piiratud, kuna tegemist on olulise loodusharidusliku alaga. Kaitseala pinnas ja kooslused on külastuskoormusele suhteliselt vastupidavad ning vajaduse korral külastuskorralduslike meetmete rakendamisel ei kahjusta kaitseala külastamine kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist. Kaitsealal on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ega tähistatud. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ega tähistatud, on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. Rahvaürituse kooskõlastamise piiriks on määratud 50 osalejat arvestusega, et tegemist on ühe bussitäie osalejatega. See võimaldab kooligruppidele loodushariduslikke koolitusi läbi viia ka väljaspool õpperada (näiteks vaadelda tiigielustikku või teha sügisesi seenelkäike). Rahvaürituseks ettevalmistatud kohas ürituse korraldamiseks piiranguid ei seata. Selleks et vältida pinnase ja koosluste kahjustamist, on suurema osalejate arvuga rahvaürituse korraldamiseks selleks ettevalmistamata kohas vajalik kaitseala valitseja nõusolek. Kaitseala valitseja saab oma kaalutusõigusega hinnata rahvaürituse planeeritavat mõju kaitseväärtustele ning anda soovitusi meetmete rakendamiseks, et ebasoovitavat mõju vältida.

Rahvaürituste reguleerimise eesmärk on ohjata aktiivselt kasutatava ala üleliigset tallamist, millega kaasneb oht, et kahjustub või koguni hävib pinnase taimkate (taimekooslused). Seetõttu suunatakse suuremad rahvaüritused kohtadesse, mis on selleks ettevalmistatud ja sobilikud (mõju minimeeritud). Suunamiseks ongi vajalik ürituse kooskõlastamine kaitseala valitsejaga.

Kaitsealal on lubatud jahipidamine, välja arvatud mägrajaht. Kaitsealal asub aastakümneid asustatud mägralinnak ning selle kaitseks on seatud piirang, mis keelab mägrajahi. Teiste liikide puhul pole kaitsealal vaja jahti piirata, kuna kaitsealal sellised liigid puuduvad. Jahipidamise lubamine tähendab, et jahipidamine kaitsealal toimub jahiseaduse ja jahipidamisesekirjas

sätetatud reeglite kohaselt. Need reeglid on piisavad ka looduskaitseliste eesmärkide täitmiseks.

Lõkke tegemine ja telkimine on lubatud selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ja tähistatud kohas. Lõkke tegemise ja telkimise piirang on tingitud kaitseala metsaelupaikade kaitsest. Tule kontrollimatu tegemine on seotud suure tuleriskiga ja koristamata lõkkeasemed risustavad maastikku. Praegu ei ole kaitsealal ettevalmistatud lõkkekohta. Regulatsioon annab võimaluse rajada kaitsealale lõkkekohti (näiteks Lilli looduse õpperajale metsajutu vestluspaigas). Vajaduse korral võib kaitseala valitseja anda loa telkida ja lõket teha ka väljaspool selleks ettevalmistatud kohta, näiteks talvisel ajal Kaitseliidu õppustel või koosluste hooldustöödel.

Sõidukiga sõitmine on lubatud teedel, jalgrattaga ka radadel. Ehitusseadustiku § 92 lõike 1 kohaselt on tee inimeste, sõidukite või loomade liikumiseks või liiklemiseks ettenähtud rajatis. Kaitseala teedel sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmisele kohalduvad liikluseaduses sätestatud nõuded ja piirangud. Sealhulgas tuleb arvestada, et maastikusõidukit tohib teel liikumiseks kasutada liikluseaduse §-s 154 nimetatud juhul, st jõgede, teede ja muude takistuste ületamiskohtades ning lumega kaetud teel, mis ei ole mootorsõidukitele ajutiselt läbitav, ning teel, kus seda lubab sellekohane liikluskorraldusvahend, samuti politsei- ja tollitöötajad ametiülesannete täitmisel, haige toimetamisel haiglasse, päästetööde tegemisel ning muudel juhtudel, mis on seotud ametiülesannete täitmisega (nagu elektri- ja sideliinide hooldus- ja parandustööde tegemine või muud sellised tegevused).

Sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine väljaspool teid on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, sealhulgas metsa- ja põllumajandustöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud töödel, rahvaürituse ettevalmistamisel ja läbiviimisel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel. Jalgrattaga on lubatud sõita radadel. Tegemist on kuivade liivaste metsaradadega, mida rattaga sõitmine ei kahjusta.

Kaitseala valitseja nõusolekul on kaitsealal lubatud koosluste kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile ja kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik tegevus. Kuna kaitseala on tsoneeritud tervenisti sihtkaitsevööndisse, on seal majandustegevus ja loodusvarade kasutamine keelatud. Kaitseala kaitse-eesmärgiks on metsakoosluste kaitse. Metsade majandamine kahjustab otseselt kaitseala kaitse-eesmärki. Kuna kaitsealal kasvavad kaitsealused taimeliigid ning asuvad tiigid, mis on olulised kahepaiksete kudemisalad, siis võib tulevikus tekkida vajadus kudemistiikide kallaste puhastamiseks võsast ja kaitsealuste liikide kasvutingimuste parandamiseks. Regulatsioon võimaldab kaitsealuste liikide elupaikade hooldamist. Regulatsioon võimaldab ka metsakoosluste kujundamist, nagu kunagi istutatud ühetüübiliste kuusekultuuride mitmekesistamist.

Kaitseala valitseja nõusolekul on kaitsealal lubatud loodusliku veerežiimi taastamine. Kaitseala metsakoosluste looduslikkuse säilitamiseks puudub vajadus metsade kuivendamiseks. Regulatsiooni eesmärk on vajaduse korral anda luba kaitseala läbiva oja puhastamiseks ja kaitsealal olevate tiikide korrastamiseks kahepaiksete elutingimuste parandamiseks. Kaitse-eeskiri ei reguleeri olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutöid, sest kaitsealal ei ole olemasolevaid maaparandussüsteeme.

Kaitseala valitseja nõusolekul on kaitsealal lubatud tee, tehnovõrgu rajatise või tootmisotstarbeta ehitise püstitamine kaitseala või riigikaitse tarbeks. Kaitseala asub tervikuna metsamaal ja seega puuduvad uute ehitiste püstitamiseks sobivad võimalused. Kaitseala valitseja kaalutusotsusega on jäetud võimalus tee või tehnovõrgu rajatise püstitamiseks. Regulatsiooniga on silmas peetud võimalust rajada vajaduse korral elektriliin ning korrastada tee, mis viib Lasketiiru kinnistule. Kaalutusotsuse alusel võib kaitseala tarbeks kaitsealale rajada ka uue ehitise. Regulatsioon annab võimaluse Lilli õpperaja korrastamiseks, uute laudteelõikude ja sildade rajamiseks ning infostendide uuendamiseks ehk õpperaja ajakohastamiseks. Samuti antakse võimalus lasketiiru ohutsooni tähistamiseks ja lasketiiru toimimiseks vajalike rajatiste püstitamiseks.

Kaitseala valitseja nõusolekul on kaitsealal lubatud olemasolevate rajatiste hooldustööd. Rajatistest asuvad kaitsealal kohaliku tähtsusega tee, Lilli looduse õpperada ja pärandkultuuri objektiks olev mõisaaegne kivitruup.

2.5.2.2. Keelatud tegevused

Kaitsealal on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine, st tegevused, mis ei lähtu sihtkaitsevööndi kaitse eesmärkidest, kuna selle käigus võivad hävida metsakooslused, mille säilitamine on seatud kaitse-eesmärgiks. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitseala sihtkaitsevööndis lubatud majandustegevus. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevust, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärki või seisundit.

Loodusvarade kasutuse keeld tähendab ka maavara kaevandamise keeldu. Maavarade kaevandamine kahjustab kaitseala pinnavormide säilimist, rikub piirkonna veerežiimi ja seeläbi metsakoosluste seisundit ja säilimist ning on seega vastuolus kaitseala kaitse-eesmärkidega.

Selleks et vältida ebasoovitavat metsloomade kogunemist kaitsealal ja haiguste levikut, on kaitseala valitseja nõusolekuta kaitsealal keelatud jahiulukeid lisaõõta.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Tegevused, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud vastavalt LKS § 14 lõikele 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja kõlvikute sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, anda projekteerimistingimusi, anda ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba või ehitusluba ega esitada ehitusteatist.

Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud rajada uut veekogu, sest praeguste teadmiste kohaselt puudub kaitsealal vajadus uute veekogude rajamiseks. Uue veekogu rajamine eeldab kaevetöid ja need kahjustavad olemasolevaid pinnavorme (maastiku).

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võtte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutlusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arendushuvid.

3. Menetluse kirjeldus

Alliku looduskaitseala kaitse-eeskirja avalik väljapanek toimus ajavahemikus 26. oktoobrist kuni 15. novembrini 2020. a Keskkonnaameti veebilehel www.keskkonnaamet.ee. Teade kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 28. oktoobri 2020. a päevalehes Õhtuleht ja 29. oktoobri 2020. a maakondlikus ajalehes Sakala. Väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise teade 26. oktoobril 2020. a.

Looduskaitseaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti kaitsealal paikneva 5 kinnisasja 5 eraomanikule, Mulgi Vallavalitsusele, Keskkonnainspeksioonile, Kaitseliidu Sakala Malevale, RMK Viljandimaa metskonnale, MTÜ Eesti Metsa Abiks ja MTÜ Eesti Erametsaliidule kaitse-eeskirja eelnõu tekst koos seletuskirja ja kaardiga ning teade kaitse-eeskirja eelnõu avaliku väljapaneku kohta. Kirjas tegi Keskkonnaamet, arvestades COVID-19 levikut ja soovitatud ettevaatusabinõusid, looduskaitseaduse § 9 lg 4 p 3 alusel ettepaneku arutada asja ilma avaliku aruteluta.

Ettepanekuid ja arvamusi Alliku looduskaitseala kaitse-eeskirja kohta ei laekunud. Ettepanekut avaliku arutelu korraldamiseks ei esitatud.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Määrus ei ole seotud Euroopa Liidu õigusega.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määrus aitab paremini tagada metsakoosluste ja seal leiduvate liikide kaitset. Looduskaitseala moodustamisega vähendatakse laane- ja salumetsade kaitsevajakut. Kehtestatav kaitsekord arvestab ala eesmärgiks olevate väärtuste kaitse vajadusi ja selle rakendamine tagab nende säilimise.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2020 kui ka Ressursitõhusa Euroopa tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Alliku looduskaitseala on juba suures osas riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. Määruse eelnõu avalikustamise käigus saadeti kohalikele omavalitsustele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid. Selle käigus ei esitatud vastuväiteid, et määruse jõustumine takistaks kehtivate planeeringute teostamist. LKS § 9 lõike 71 punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevaid andmeid, mis on seotud eelnõuga.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude vähenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punkti 1¹ kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta. Kuna kaitstav ala suureneb 11,4 ha võrra ja senine piiranguvööndisse kuuluv ala arvatakse sihtkaitsevööndisse, laekub Mulgi vallale maamaksu vähem ligikaudu 336 eurot aastas.

Kaitsealale ei jää kaitset väärivaid poollooduslikke kooslusi, seega kulutused poollooduslike koosluste hooldamisele puuduvad.

Alliku looduskaitseala jääb kogu ulatuses ühele riigimaa katastriüksusele, seega kulutused maade omandamiseks riigile puuduvad.

Alliku looduskaitseala moodustamisega arvatakse kaitseala koosseisus sihtkaitsevööndisse 85,8 ha riigi metsamaad. Riigimetsa Majandamise Keskuse arvutuste kohaselt jääb majandusmetsa range kaitse alla võtmisel riigil metsa majandamata jätmisel saamata tulu keskmiselt 156 eurot hektari kohta aastas. Lähtudes sellest, et ka piirangutega metsade majandamine oli varem kitsendatud ja vastavalt Riigimetsa Majandamise Keskuse arvutustele on majanduspiirangutega metsade kavandatavaks raiemahuks ligikaudu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest, ulatub iga-aastane saamata jäänud puidutulu lisapiirangute seadmisel ligikaudu 15,6 euronit hektari kohta aastas. Arvestades lisanduvate piirangutega alal asuva küpse ja valmiva metsa osakaalu, kus lähima kümne aasta jooksul oleks võimalik piirangute muutmiseta raiet teha, on saamata jääv tulu keskmiste määrade järgi ligikaudu 1070 eurot aastas. Keskkonnaagentuuri uuringu kohaselt jääb keskmiselt 40% raieküpsedel aladel väljastatud metsateatistest realiseerimata muudel põhjustel (ebasoodsad ilmastikuolud, puiduturu olukord jne).

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused, mis on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Ministeeriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.